

СТАНИСЛАВ ЛЕМ

III. ПРОФЕСОР ЗАЗУЛ

Част 3 от „Из спомените на Ийон Тихи“

Превод от полски: Лина Василева, 1988

chitanka.info

Човека, за когото ще ви разкажа, съм виждал само един път. Бихте се потресли от вида му. Деформиран гърбушко на неопределена възраст, с лице, сякаш облечено в прекалено широка кожа — толкова бръчки и гънки имаше по него; освен това на шията му имаше по-къс мускул и той винаги държеше главата си настрана, като че ли е пожелал да види собствената си гърбица, но наред движението се е отказал. Няма да кажа нищо ново, твърдейки, че умът рядко се придружава от хубост, ала той, едно истинско олицетворение на недъгавостта, будещ отвращение, вместо милосърдие, би трябвало да бъде гений, макар че и тогава би плашил хората със самото си появяване — и тъй, Зазул... Казваше се Зазул. Доста отдавна бях чувал за неговите ужасяващи експерименти. Дори по едно време печатът вдигна доста шум около тях. Дружеството за борба с вивисекцията се опитваше да започне процес против него или може би го беше започнало, но доникъде не стигнаха. Той беше намерил начин да се измъкне. Беше професор — само по титла, понеже не можеше да чете лекции: пелтечеше. Всъщност запъваше се, когато беше развълнуван; често му се случваше. Зазул не дойде при мен. О, той не беше такъв човек. По-скоро би пукнал, но да се обърне към някого — не. Просто при една разходка край града се загубих из гората, дори ми беше приятно, когато изневиделица рукна дъжд. Искрах да го изчакам под едно дърво, но той не преставаше. Небето здравата се беше заинатило, та си помислих, че трябва да потърся да се приютя някъде. Бягах от дърво на дърво и вече мокър до кости, излязох на чакълеста пътечка, а по нея — на отдавна неизползван, обрасъл с храсталаци път; той ме заведе до оградено със зид имение. Над вратата, някога боядисана в зелено, а сега отчайващо ръждясала, висеше дървена табелка с едва четящ се надпис: ЗЛИ КУЧЕТА. Не горях от желание да се натъкна на разярените зверове, но в бурята нямах друг изход; отчупих от близкия храст солиден клон и въоръжен с него, атакувах вратата. Казвам така, защото едва като напрегнах всички сили, под акомпанимента на адско скърцане, можах да я отворя. Попаднах в толкова запустяла градина, че с мъка можех да гадая къде някога са били алеите. В дъното, закрыта от разлюлените в дъжда дървета, се издигаше висока тъмна къща със стръмен покрив. Трите прозореца на първия, етаж светлееха зад белите пердета. Беше още рано, но по небето галопираха все по-тъмни облаци и затова едва на десетина крачки от къщата видях двете редици

дървета, които препречваха пътя към верандата. Бяха туй, гробищни туй — помислих си, че обитателят на този дом не ще да има много весел характер, — но кучета, въпреки предупреждението над вратата, никъде не видях; изкачих се по стъпалата и донейде пазен от дъжда от козирката над входната врата, натиснах копчето на звънеца. Той издрънча вътре, отговори му глуха тишина. Поизчаках и пак натиснах копчето — със същия ефект, затова започнах да чукам, а после и да удрям все по-силно по вратата; чак тогава из дълбините на къщата се дочуха тътрузеци се стъпки и един неприятен, скърцащ глас попита:

— Кой е?

Казах. Споменах името си с плахата надежда, че може да не е непознато. Онзи сякаш размисляше, най-сетне издрънча откачената верига, тропнаха отместените резета, все едно в някаква крепост, и в светлината на високо окачения свещник изплува фигура — почти джудже. Познах го, макар само веднъж през живота си да бях виждал негова снимка, вече не помня къде; трудно можеше да бъде забравен. Беше почти плешив. Отстрани, над ушите, минаваше ален белег, като от сабя. На носа му стърчаха криво наместени очила в златни рамки. Примигваше като току-що излязъл от тъмно място. Извиних се с обичайните за случая клишета, а той стоеше пред мен и не проявяваше ни най-малко желание да ме пусне дори на крачка вътре в тази голяма мрачна къща, от вътрешността на която не долиташе и най-леко шумолене.

— Вие сте Зазул, професор Зазул, нали? — казах.

— Откъде ме познавате? — промърмори той нелюбезно.

Изрекох нещо банално, в смисъл, че не мога да не познавам такъв изтъкнат учен. Прие го с презрително кривене на жабешката си уста.

— Буря ли? — попита, връщайки се към предишните ми думи. — Чувам, че има буря. И какво от това? Можехте да отидете някъде другаде. Не обичам гостите. Не ги понасям, разбирате ли?

Казах, че великолепно го разбирам и съвсем нямам намерение да му преча. Достатъчен ми е стол или табуретка тук, в този тъмен хол; ще изчакам само да поотмине бурята и ще си отида.

А дъждът наистина се разбесня едва сега, когато влязох, и застанал в глухата тишина на високия вестибюл като на дъното на огромна раковина, чувах неговия пронизителен, връхлитащ отвсякъде

шум, който достигаше кулминацията си в злоещото барабанене по тенекиения покрив.

— Стол ли? — каза той с такъв тон, сякаш му бях поискал златен трон. — Хубава работа, стол! Нямам за вас никакъв стол, господин Тихи. Аз — аз нямам свободен стол. Аз не понасям и изобщо смятам, да, смятам, че и за двама ни ще бъде най-добре да си отидете.

Неволно погледнах през рамо към градината — входната, врата все още зееше отворена. Дърветата, храстите, всичко се беше сляло в една монолитна, бурно люляна от вятъра маса, лъскава под водните струй. Пак погледнах към гърбушкото. И до този момент се бях сблъсквал в живота си с нелюбезност, с грубост дори, но никога не бях срещал нещо подобно. Дъждът се лееше като из ведро, покривът пронизително дрънчеше; сякаш стихииите искаха да подкрепят по този начин моята решителност; напразно, защото избухливата ми натура вече започваше да се надига. Казано просто: бесовете ме прихващаха. Като изоставих всякакъв добър тон и любезности, рекох тихо:

— Ще си отида, само ако ме изхвърлите насила, а трябва да ви кажа, че не съм от слаботелесните.

— Какво?! — кресна той пискливо. — Нахалник! Как смееете, в моя собствен дом?!

— Вие самият ме провокирахте — отвърнах с леден тон. И понеже вече бях побеснял, а неговият все още дълбаещ ушите ми крясък ме изведе окончателно от равновесие, добавих: — Има такова поведение, Зазул, за което човек може да яде бой дори в собствения си дом!

— Ах ти, негоднико!!! — завреця още по-гръмогласно той.

Хванах го за рамото, което на пипане ми се стори изстъргано като прогнил клон, и просъсках:

— Не понасям крясъците. Ясно ли е? Още една обида, и ще ме запомните до края на живота си, грубиян такъв!!!

За секунда-две си мислех, че наистина ще стигнем до бой, и се засрамах, как бих могъл да вдигна ръка на гърбав човек! Но стана нещо, което най-малко бях очаквал. Професорът отстъпи, освобождавайки рамото си, и с още по-наведена глава, като че ли за да се увери, че все още има гърбица, започна отблъскващо, тъничко да хихика. Сякаш му бях сервираше разкошен виц.

— Виж ти — каза, като свали очилата си, — та вие сте били юначага, Тихи...

С края на дългия, пожълтял от никотин пръст той изтри от окоето си една сълза.

— Е, добре — гугукаше хрипливо, — това ми харесва. Да, това, мога да кажа, ми харесва. Не понасям само онези маниери на светци, онези подсладени и фалшиви дрънканици, но вие казахте това, което мислехте. Аз не ви понасям, вие не понасяте мен, чудесно, значи сме квит, всичко е ясно и можете да дойдете с мен. Да, да, Тихи, вие почти ме изненадахте. Мен, хе-хе...

Квакайки така, той ме поведе нагоре по скърцащите, потъмнели от старост дървени стълби. Те заобикаляха зигзагообразно квадратния вестибюл — грамаден, с голи ламперии; мълчах, а когато се изкачихме на първия етаж, Зазул каза:

— Тихи, съжалявам, но не мога да си позволя дневни, гостни стаи, трябва сам да видите това; да, аз спя сред моите образци, ям, живея с тях — влезте и само не говорете прекалено много...

Стаята, в която ме въведе, беше точно осветената, с прозорци, закрити с големи листове хартия, някога бяла, а сега извънредно мръсна, покрита с мазни петна и размазани мухи. По первазите също беше почерняло от мъртви мухи, а и по вратата, когато той я затвори, забелязах следи като запетаи и засъхнали окървавени остатъци от насекоми, сякаш около Зазул се трупаше всичко ципокрило; преди да успее да се учудя на този факт, вниманието ми привлече странната обстановка наоколо. В средата имаше маса, а всъщност — две дървени магарета, върху които бяха поставени едва-едва рендосани, обикновени дъски. Навсякъде се търкаляха купища книги, разни хартии, пожълтели кости, но най-забележителното в тази стая бяха стените ѝ. На големи, примитивно изработени рафтове бяха наредени дебелостенни бутилки и буркани, а срещу прозореца, там, където рафтовете свършваха, в празното пространство между тях беше поставен огромен стъклен резервоар, нещо като аквариум с размерите на гардероб или по-скоро — на прозрачен саркофаг. Горната му част бе закрыта с небрежно метнат мръсен парцал, чиито разръфани краища висяха горе-долу до средата на стъклените стени, но това, което се виждаше в долната, незакритата част, ми стигаше, за да се вцепеня. Във всички буркани и бутилки мътнееше синкава течност, като в

някакъв анатомичен музей, където в консервиращ спирт се съхраняват различни, произхождащи от аутопсия, някога живи органи. Също такъв съд, само че с огромни размери, беше и онзи стъклен резервоар с парцала отгоре. В неговата мрачна дълбина, изпълнена с пълзящи синкави искрици, изключително бавно, с движението на безкрайно търпеливо махало се клатеха, без да докосват дъното, увиснали на петнайсетина сантиметра над него, две сенки, в които с неописуемо отвращение и ужас разпознах човешки крака, облечени в мокри, просмукали от денатуриран спирт, крачоли от панталони...

Стоях като истукан, а Зазул също не мърдаше, изобщо не се чувстваше, че е там; когато преместих поглед върху лицето му, видях, че е доволен. Моето възмущение, моята погнуса го радваха. Ръцете си беше притиснал до гърдите, като за молитва, и току покашляше със задоволство.

— Какво означава това, Зазул? — обадох се аз със задавен глас. — Какво е това?!

Той се завъртя гърбом към мен, а гърбицата, ужасна и остра — като я гледах, инстинктивно се страхувах да не пробие опънатото по нея сако, — леко се поклащаше в такт с крачките му. Седна на трикрако столче със странно разделена на две облегалка (кошмарна беше тази мебел на гърбушкото) и изведнъж каза, като че ли безразлично и дори с отегчение:

— Това е цяла история, Тихи. Вие нали искахте да изчакате бурята? Седнете тогава някъде и не ми пречете. Не виждам защо трябва да ви разказвам каквото и да било.

— Но аз виждам — отвърнах. Бях се поовладял. В тишината, нарушавана от шума и плисъка на дъжда, се приближих до него и рекох: — Ако не ми обясните, Зазул, ще бъда принуден да взема мерки, които ще ви създадат много грижи.

Мислех, че ще избухне, но той дори не трепна. Гледа ме един миг с издевателски стиснати устни.

— Кажете сам, на какво прилича това? Има буря, лее се дъжд като из ведро, нахълтват тук при мен, заплашват ме с побой, а после, когато аз с вродената си благост отстъпвам, имам честта да чуя нови заплахи: след побоя съм заплашван с полиция. Аз съм учен, драги ми господине, а не бандит. Не се страхувам от полицията и изобщо не се боя от нищо, Тихи.

— Това е човек — казах, почти без да слушам дрънканиците му, прозрачно издевателски, но бях убеден, че ме е довел тук умишлено, за да направя ужасяващото откритие. Гледах над главата му към онази двойна, страшна сянка, която продължаваше да се люлее кротко в синята течност.

— В най-висша степен — отговори охотно Зазул. — В най-висша степен.

— О, само с това няма да се измъкнете! — викнах.

Той ме гледа, гледа, а след това с него започна да става нещо — затресе се, изохка и косата му настръхна. Хихикаше.

— Тихи — каза, когато се поуспокои, но в очите му продължаваха да скачат искрички на адска злоба, — искате ли?... Искате ли да се обзаложим? Аз ще ви разкажа как се стигна до онова там — той посочи с пръст. — Сигурен съм, че тогава вие няма да пожелаете и косъм да падне от главата ми. По собствено желание, без принуда, разбира се. Е, как, обзалагаме ли се?

— Убихте ли го? — попитах още.

— Донякъде. Да. Във всеки случай аз го натиках там. Смятате ли, че може да се живее в деветдесет и пет процента разтвор на денатуриран спирт? Че все още има някаква надежда?

Тази негова овладяност, тази сякаш предварително запланувана търпеливост, тази самоувереност, демонстрирани пред трупа, ми възвърнаха спокойствието.

— Добре, да се обзаложим — казах хладно. — Говорете!

— Не ме пришпорвайте — каза той с такъв тон, като че ли беше принц, отдаващ ми благоволение. — Ще ви разкажа, Тихи, защото това ме забавлява, защото това е една весела история и като я повтарям, изпитвам удовлетворение, а съвсем не защото вие ме заплашвате. Аз не се страхувам от заплахи, Тихи. Но да оставим този въпрос. Тихи, чували ли сте нещо за Маленегес?

— Разбира се — отговорих. Вече бях дошъл на себе си. В края на краищата и аз съм в известен смисъл изследовател и знам кога човек трябва да запази хладнокръвие. — Той публикува няколко статии за денатурирането на белтъчните молекули...

— Великолепно — заяви Зазул с напълно професорски тон и ме погледна с възобновен интерес, сякаш беше открил в мен черти, за които ми се полага поне капка уважение. — Но освен това той

разработи метод за синтез на големи белтъчни молекули, изкуствените белтъчни разтвори, които са живи, внимание! Става дума за лепкави желета... той беше влюбен в тях. Но освен това разработи метод за синтез на големите белтъчни молекули, за изкуствени белтъчни разтвори, които са живи, следите ли мисълта ми? Едни такива желета... той ги обожаваше. Даваше им да ядат, така да се каже... хм, сипваше им захар, въглехидрати, а те, тия желета, тия безформени пра-амеби поглъщаха всичко, да ти е драго да ги гледаш, и растяха, отпървом в малките колби на Петри... после ги пренесе в по-големи съдове... глезеше ги, напълнил си беше лабораторията с тях... едни му умираха, почваха да се разлагат, вероятно от лошото хранене, тогава той беснееше... търчеше насам-натам с тая своя брада, винаги топната в любимото желе... но не отиде по-далеч. Беше просто глупав, тук — почука се с показалец по плешивината, която лъщеше жълтеникаво под светлината на ниско спуснатата лампа — нещо не му достигаше. — А после за работа се захванах аз, Тихи. Няма да говоря дълго, това са въпроси на специалистите, а ония, които наистина ще оценят величието на моето дело, още не са се родили... С една дума, аз създадох белтъчна макромолекула, която може да се насочи към определен тип развитие така, както се намества часовникът... не, това не е най-подходящият пример. Знаете за еднотайчните близнаци, нали?

— Да, но какво общо има...

— Ей сега ще разберете. Оплодената яйцеклетка се дели на две еднакви половинки, от които възникват два съвсем приличащи си индивида, два зародиша, двама приличащи си като огледален образ близнаци. Добре, а сега си представете, че съществува начин, съгласно който е възможно, като има възрастен жив човек, след задълбочено изследване на неговия организъм да бъде създадена другата половина от яйцеклетката, от която някога се е родил той. По този начин може, с дългогодишно закъснение, да се създаде близък на този човек... внимавате ли?

— Обаче — казах — дори ако това е възможно, ще получите само половин яйцеклетка — зародиш, който тутакси ще умре...

— Ако го правят други, може би, но не и при мен — отвърна той със студена гордост. — Тази изкуствено създадена половина от яйцеклетката, изкуствено насочена към определен тип развитие, аз поставям в изкуствен хранителен разтвор и там, в инкубатора, като в

механична матка, предизвиквам нейното превръщане в плод — със стократно по-бърз темп на развитие в сравнение с нормалния темп на развитие на плода. След три седмици зародишът се преобразява в дете; под въздействието на по-нататъшните манипулации след една година това дете е на десет биологични години; след още четири години той е вече четирийсетгодишен човек — е, именно това постигнах аз, Тихи...

— Хомункулус! — възкликнах. — Мечтата на средновековните алхимици... Разбирам... Вие твърдите — а дори и ако е било така наистина! Вие сте създали този човек, така ли?! И смятате, че имате право да го убиеете?! И че аз ще стана ваш съучастник в това престъпление? О, дълбоко... ама дълбоко се заблуждавате, Зазул...

— Това още не е всичко — рече студено Зазул. Главата му сякаш израстваше непосредствено от безформената буца на гърбицата. — Естествено, най-напред бяха проведени опити с животни. Там, в тези буркани имаме двойки котки, зайци, кучета; в съдовете, означени с бял етикет, са оригиналните, истинските създания... в другите, с черния етикет — създадените от мен копия-близнаци... С нищо не се различават и ако сменим етикетите, няма да можете да откриете кое животно е възникнало по естествен начин, родило се е, и кое произхожда от моята реторта...

— Добре — казах, — така да бъде... но защо сте го убили? Защо? Може би е бил... дебилен? Недоразвит? Дори в такъв случай не сте имали право да...

— Не ме обиждайте, моля! — изсъска той. — Пълен умствен разцвет, Тихи, пълно развитие, най-точно съвпадение с белезите на оригинала в соматичната област... а в психическата област заложили по-големи възможности от тези на биологичния прототип... да, това е нещо повече от създаване на близнак... това е копие, по-съвършено от... професор Зазул надмина природата. Надмина я, разбирате ли, господине?!

Аз мълчах, а той стана, приближи се до резервоара, повдигна се на пръсти и с един замах дръпна парцаливата завеса. Не исках да гледам, обаче главата ми сама се обърна натам и видях през стъклото, през слоя помътнял спирт подпухналото, изнурено лице на Зазул, неговата голяма, плуваща като вързоп гърбица... пешовете на сакото, развели се в течността като черни подмокренни крила... белезникаво-

блестящите очи... подгизналите, слепени бели фитили на брадата... и стоях така, като ударен от ток, а той грачеше:

— Както можете да се досетите, въпросът беше делото да не потъне в забвение. Човекът, дори създаденият изкуствено, е смъртен, въпросът беше да остане, да не се разпадне на прах, да остане като паметник... да, това беше въпросът. Но трябва да знаете, Тихи, възникна съществена разлика между моето и неговото мнение; и в резултат на нея не аз... а ТОЙ попадна в буркана... той... той, професор Зазул, а аз, аз — аз съм именно...

Захихика, но аз не го чувах. Имах усещането, че пропадам в някаква бездна. Местех очи от неговото живо, изкривено от върховна радост лице към другото, мъртвото лице, плуващо зад стъклената стена като огромно подводно създание... и уста не можах да отворя. Беше тихо. Вече почти не валеше. Дъждът сякаш се отдалечаваше с поривите на вятъра, замираще и после пак се връщаше в надгробния звън на водосточните тръби.

— Оставете ме да си отида — исках да кажа, но не познах собствения си глас.

Затворих очи и глухо повторих:

— Оставете ме да си отида, Зазул. Вие спечелихте.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.